

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Simona Konečná

Odras společenské reality v díle A. M. Tilschové

Olomouc 2019

vedoucí práce: Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jsem jen uvedenou literaturu.

V Olomouci, dne

vlastnoruční podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Danielu Jakubíčkoví, Ph.D. za odborné vedení a za poskytování rad během zpracování mé bakalářské práce.

Obsah

| | |
|---|----|
| Úvod | 5 |
| 1. Realismus | 7 |
| 2. Klasifikace a stratifikace díla A. M. Tilschové..... | 9 |
| 2.1 Romány o úpadku starých rodin | 10 |
| 2.2 Romány o umělcích..... | 14 |
| 2.3 Haldy | 15 |
| 3. Časoprostor děl A. M Tilschové | 16 |
| 3.1 První republika | 17 |
| 3.2 Rakousko - Uhersko..... | 18 |
| 3.2.1 Společenská situace | 18 |
| 3.2.2 Ženská role..... | 22 |
| 3.2.3 Mužská role | 27 |
| Závěr..... | 32 |
| Seznam použité literatury..... | 34 |
| Anotace..... | 37 |

Úvod

„*Co slábo ve mně dědictvím neb zvykem,
to všechno, Pane, vyvrz z mojí krve.*“ (*M. A. Šimáček*)
(Tilschová, motto v čele románu *Dědicové*)

Společenská situace na přelomu 19. a 20. století je v českých zemích spojena se změnami společenského, hospodářského i kulturního života. Tyto změny byly zapříčiněny hospodářským rozvojem, kterému napomáhal zejména rozvoj průmyslu a zemědělství. Se vzrůstajícím materiálním zajištěním se buržoasní společnost začala postupně diferenciovat. Rozdělila se na 3 tábory, na buržoasní elitu, inteligenci a provinciální maloměšťáky. Pro intelektuální vrstvu je příznačný odpor proti maloměšťáctví. V tehdejší literární tvorbě se často setkáváme s bojem autorů proti této upadající maloměšťácké společnosti. Jedním z hlavních autorů zabývajících se touto problematikou byla Anna Maria Tilschová.

Tilschová byla představitelkou mladší generace české realistické prózy. Za svoji literární činnost byla roku 1947 jmenována národní umělkyní. Autorka je známá zejména svými romány o upadajících měšťanských rodech. A.M. Tilschová pocházela z bohaté měšťanské rodiny. Její tatínek byl zámožný pražský advokát, Josef Tilsch. Provдалa se za svého bratrance, profesora právnické fakulty Karlovy univerzity, Emanuela Tilsche. Zásluhou svého otce a manžela byla často obklopována pražskou maloměšťanskou společností, vědci, profesory, ale i umělci. Toto prostředí, ve kterém se autorka celý život pohybovala, jí bylo také inspirací pro její práci. Díla Tilschové se zabývají nejen životními peripetemi této pražské měšťanské inteligence, ale také životy obyčejných lidí. Autorka často kritizuje lidskou pohodlnost, lhostejnost a sobectví. A.M. Tilschová se snaží ve svých čtenářích probudit novou víru v lepší svět. Učí je, že je důležité bojovat za své ideály a za skutečné životní hodnoty.

Moje bakalářská práce je zaměřena především na románová díla o upadajících měšťanských rodech z období Rakouska-Uherska. Podrobněji se budu zabývat romány *Fany*, *Stará rodina* a *Synové*. Cílem mé bakalářské práce je na základě interpretací a analýz jednotlivých děl a postav proniknout do doby, ve které tato autorka koncipovala svá díla.

Tato práce je rozdělena do tří kapitol. První kapitola se zabývá literárním směrem, v jehož duchu Tilschová píše. Poukazuje na realismus český i světový.

Druhá kapitola seznamuje čtenáře s tvorbou Tilschové. Dílo autorky je zdeklasifikováno do tří tematických celků podle námětů jednotlivých děl. První se zabývá

jejími pracemi o upadajících měšťanských rodech, druhý je z oblasti umělecké. Třetí celek je zaměřen na sociální román *Haldy*.

Třetí kapitola je nazvána „Časoprostor děl A.M. Tilschové“. Tato kapitola seznamuje čtenáře s autorčiným dílem, které se vztahuje k době 1. republiky a Rakouska-Uherska. Detailněji se zabývá obdobím Rakouska-Uherska, kde sleduje aktuální společenskou situaci a poukazuje na odlišné mužské i ženské role. Zaměřila jsem se bezvýhradně na románovou tvorbu.

1. Realismus

Od poloviny 19. století začínají postupně mizet ideály romantismu. Tako skutečnost je spojena s prohlubující se společenskou a ekonomickou krizí. „*Nové pojetí literatury i dalších oblastí umění položilo proto důraz na věcnost uměleckého ztvárnění, které mělo vyrovnáním vztahu reality a ideálu pomoci člověku orientovat se v soudobé společnosti. Člověk není chápán jako individuum vyčleňující se ze společnosti, je nazírán jako její součást a právě v tom vidí autoři, hlásící se k novému literárnímu směru – realismu, konkrétní smysl své tvorby.*“¹

Snahou realistického umění je tedy objektivní zobrazení společenské reality. Po období romantických vizí a snů se začíná formovat nová literární metoda a forma, realismus. Tento umělecký směr je oproštěn o subjektivní stylizaci reálných skutečností. V díle Ladislavy Lederbuchové se můžeme dočíst, že autoři začali také pravdivě zobrazovat i život lidí z nižších vrstev: „*Z aspektu výběru látky realistická literatura ztvárňovala i životní téma nízké – hlavním realistickým námětem se stal všední život obyčejného člověka, pro literaturu ve své obyčejnosti dosud neatraktivní.*“²

Tento umělecký směr bychom našli ve většině národních literatur. Za první díla světové literatury s prvky realismu jsou považována díla francouzských spisovatelů Balzaca a Stendhala. Jejich tvorba je na pomezí romantismu a realismu.

Nejen Francie se mohla pyšnit díly realistickými. Výrazné představitele najdeme také v literatuře anglické, kde nejvýznamnějšími reprezentanty byli například Henry Fielding či Charles Dickens. Realismus silně ovlivnil také literaturu ruskou. Předními autory tohoto směru byli L. N. Tolstoj, F. M. Dostojevskij a A. P. Čechov. „*Jejich schopností spojit realistické ztvárnění skutečnosti s psychologickým rozměrem postav značně ovlivnili podobu tohoto literárního směru v kontextu světové literatury.*“³

V českých zemích jsou některými autory za první díla s realistickými prvky považovány práce B. Němcové či J. K. Tyla. Jejich společnými znaky jsou zájem o přítomnost a zejména o skutečnost, která se opírala o realistické výjevy z lidového života. Jejich popis reality z venkovského prostředí je však nejednou prostoupen prvky romantickými. Tyto skutečnosti jsou tak často pouhou subjektivní představou či přáním autora. Například o

¹PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Rubico, 2000. ISBN 80-85839-44-X. s. 56

²LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: Nakladatelství H & H, 2002. ISBN 80-7319-020-6. s. 270

³PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Rubico, 2000. ISBN 80-85839-44-X. s. 57

Boženě Němcové A. Novák píše: „*Jako spisovatelka spojuje romantickou vidinu zdokonaleného lidství, žijícího ve šťastné shodě s přírodou, s realisticky přesným, národopisně školeným pozorováním, jež se nespokojuje s genrovým figurkařením českých vrstevníků.*“⁴

Společenské prostředí, ve kterém se A. M. Tilschová pohybovala, bylo realistické. Realistické prostředí bylo blízké jejímu otci i manželovi, kteří ji k této společnosti přivedli. Společně se svým manželem navštěvovala realistický společenský klub Slavie ve Vodičkově ulici. Cílem tohoto klubu bylo zvýšení úrovně společenského i kulturního života v realistickém duchu. Karel Krejčí napsal: „*S realisty sdílela Tilschová mnohé sympatie i antipatie, názory i předsudky. Úsudky o veřejném životě si tvořila podle Času, uctívala Masaryka, hněvala se na Viktora Dyka pro jeho útoky na realisty v Hackenschmidovi. Plně se však s tímto prostředím neztotožnila; v mnohém se již od počátku od něho vědomě odlišovala, její kritický odstup časem vzrůstal a projevil se v pozdější její tvorbě*“⁵

Poetika Tilschové se postupem času mění a její pozdější díla jsou prostoupena realismem kritickým. Kritický postoj autorů k tehdejší společnosti a její morálce, jakožto i snaha o zlepšení těchto poměrů, je označována termínem „kritický realismus“. Autoři kritického realismu bojovali proti společnosti, kterou ve svých pracích kritizují, odmítají se s ní ztotožnit a usilují o její změnu. Ladislava Lederbuchová se o tomto realismu vyjadřuje jako osměru, který je: „*neidealizovaným obrazem a sociální tendencí, která stranila člověku znevýhodněnému jeho nemajetným postavením a ukazovala sociální a lidskou necitlivost majetnějších a mocnějších.*“⁶

Kritický pohled na společnost ještě prohloubil naturalismus. Za jednoho z prvních autorů tohoto směru je považován Émile Zola. „*Jeho pojetí člověka je ryze fyziologické a jeho hrdinové jsou determinováni dědičností (často je citován jeho výrok, že dědičnost má své zákony tak jako je zákon tíže). Právě toto deterministické pojetí existence člověka měla experimentálně prokázat jeho románová tvorba.*“⁷

⁴NOVÁK, Arne. Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny. 5. vyd. Brno: Atlantis, 1995, 1804 s. ISBN 80-710-8105-1. s. 413

⁵KREJČÍ, Karel. *A.M. Tilschová: [monografie]*. Praha: Československý spisovatel, 1959. Postavy a dílo. Česká řada. s. 12

⁶LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: Nakladatelství H & H, 2002. ISBN 80-7319-020-6. s. 270 -271

⁷PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Rubico, 2000. ISBN 80-85839-44-X. s. 57

Některá díla Tilschové se také formují pod vlivem dozrívajícího naturalismu, ke kterému je občas přiřazována pro dokumentárnost svého líčení. Karel Krejčí nás ve své práci upozorňuje na skutečnost, že díla Tilschové společně s prózou Čapka-Choda a B. Benešovou reprezentují pokročilejší stupeň oproti generaci předcházející. Z této předcházející generace jsou zde zmíněna například díla Šimáčkova, Staškova či Herrmannova. U autorů tohoto směru „již není znázorňován „člověk vůbec“ jako v klasicismu, ale ukazuje se, že člověk žije uprostřed společnosti ostatních lidí, formován i deformován panujícími vztahy. Jeho charakterové znaky nejsou předem dány, ale utvářejí se, přizpůsobují, mění, vyvíjejí, lámou v konkrétním světě, v němž žije.“⁸ Autoři zde narážejí na skutečnost, že jedinec je ovlivněn biologickými instinkty, dědičností a prostředím, ve kterém se pohybuje. Umělecká díla často zobrazují temné stránky života lidí, s čímž se do této doby téměř nesetkáme. Často tak v těchto dílech narážíme na různé postavy pocházející z okraje společnosti, kde se hlavními hrdiny stávají například alkoholici, prostitutky či lidé, kteří spáchali nějaký zločin. Autoři hledají tzv. „krásu v ošklivosti“

2. Klasifikace a stratifikace díla A. M. Tilschové

Anna Maria Tilschová debutovala celkem pozdě, po třicítce. Se svou tvorbou začala již před první světovou válkou, nicméně její vrcholná díla spadají až do doby poválečné. Dobrava Moldanová nás ve své práci upozorňuje, že „pro ženské psaní znamenala válka přelom zásadní. Žena roku 1920 byla jiná než její matka vyrůstající v letech devadesátých a viděla své problémy jinde. To, co autorky řešily v posledních letech před válkou, se jevílo nyní jako překonané. Otázky, které si kladly, byly mnohdy životní praxí vyřešeny nebo odsunuty jako nezajímavé či marginální“⁹

Žánrově u autorky převládá próza. Poezii se věnovala pouze jako dospívající dívka. A. M. Tilschová píše zejména povídky a romány. Její románová tvorba se dá tematicky rozdělit na dva velké okruhy. Mimo tyto dva okruhy stojí sociální román *Haldy*. První okruh líčí prostředí starých měšťanských rodin. Druhý okruh tvoří prózy z pražského uměleckého prostředí.

⁸VODIČKA, Felix a kol. *Svět literatury 1*. Praha: Nakladatelství Fortuna, 1995. ISBN 80-7168-213-6. s. 227-228

⁹MOLDANOVÁ, Dobrava. *Na písčitéch půdách: české spisovatelky na přelomu 19. a 20. století*. 1. vyd. Praha: Agentura Pankrác, 2011. ISBN 978-80-86781-17-4. s. 91

2.1 Romány o úpadku starých rodin

Tento první okruh tvoří prostředí upadajících starých měšťanských rodin. Tilschová sama pocházela z bohaté měšťanské rodiny, tudíž své pozorovatelské schopnosti mohla zúročit ve svých pracích. Autorka se zabývá otázkami lidské cti, morálky či odpovědnosti člověka za vlastní činy. Patří sem především romány *Fany* (1913), *Stará rodina* (1916) či *Synové* (1918).

O románech upadajících měšťanských rodin se zmiňuje Zdeněk Pešat ve své práci: „*Podobně jako jiní epikové měšťanské společnosti této doby zvolila Tilschová pro své ústřední téma formu rodového nebo rodinného románu, v němž na příběžích dvojí generace „starých rodin“ analyzuje sociální i mravní rozklad měšťanské vrstvy i individuální pokusy o revoltu a překonání dané sociální determinace*“¹⁰

První větší prací této spisovatelky je román *Fany*. Již v tomto prvním románu otevírá tematiku starých rodin a zaměřuje se zejména na jejich nedostatky a chyby. Toto dílo začala Tilschová psát již roku 1912, kdy umírá její manžel. Autorka také román dedikovala památce svého muže. „*Drahé památce svého muže připisuji knihu, kterou jsem začala ještě za jeho života*“¹¹

Román nezbudil u kritiky větší ohlasy, avšak autorka zde rozvádí aktuální společenské téma své doby, a to společenskou krizi a postupný rozpad starých měšťanských rodin. Miroslav Heřman napsal: „*Podává klíč k poznání staropražské měšťácké společnosti, které v dalších pracích věnovala mnoho stránek ze svého charakterizačního umění, jsouc přesvědčena, že jedním z pramenů společenské bídy a sociálních nesrovnalostí je především tato společnost. Ta je po jejím soudu nemohoucí třídou lidí, která světu už nic nemůže dát*“¹²

Hlavní hrdinkou tohoto románu je *Fany*. Tato mladá dospívající dívka vyrůstá v chladném prostředí bez citu a lásky. Děj románu je zasazen do neradostné atmosféry jedné měšťanské rodiny, která je poznamenána hospodářskou krizí. V závěru románu obětuje *Fany* své vlastní štěstí za záchranu rodinného majetku. Rodinným majetkem je zde myšlena zejména zahrada, která je jedním z ústředních motivů, který se prolíná dějem celého románu.

Jestliže nahlédneme do symboliky slova zahrada, zjistíme, že zahrada je „*symbol*

¹⁰PEŠAT, Zdeněk. *Čeští spisovatelé z přelomu 19. a 20. st.* 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1972, s. 152

¹¹TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Fany*. Vyd. 3. Praha: Československý spisovatel, 1956. Dílo Anny Marie Tilschové. s. 4

¹²HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. V Praze: Vydavatelství ministerstva informací, 1949. Knižnice národních umělců československých. s.28

pozemského i nebeského ráje, symbol kosmického řádu. V bibli je v protikladu ke Svatému městu, které symbolizuje dobu konce, z. obrazem prvotního stavu člověka, kdy ještě nebylo hříchu.“¹³

Mohli bychom polemizovat s otázkou, proč Tilschová zvolila právě tento motiv. Jedním z důvodů může být fakt, že se snaží vytěsnit neradostné období, které ji po smrti manžela potkalo. Podle Karla Krejčího je patrné, že autorka zdenostalgicky vzpomíná na šťastné a bezstarostné dětství, které často trávila na zahradě svého dědečka: „*Ze svého dětství si zachovala Anna Maria ještě jednu krajinnou vzpomínku, velmi odlišnou od nevládné atmosféry pražských bytů. Byla to vila a ohromná zahrada dědečka z matčiny strany v Podolí*“¹⁴

Sama autorka se k tomuto místu vyjadřuje takto: „*Ten Podol býval okouzlením mého dětství a mládí ... Ach, ten můj Podol! Se vši svou krásou i zázraky pro dychtivé dětské oči, se všemi babami, jež skupovaly ovoce na nůše, se všemi těmi pohádkovými a slavnostními vánoce, když se tam jezdilo vozem přes tři brány*“¹⁵

Avšak Zdeňka Bastlová upozorňuje čtenáře na ústřední roli, kterou podle jejího názoru zahradavyjadřuje. Zahrada je v románu prostředkem proměny časové posloupnosti děje. Motiv zahrady prostupuje celým dějem románu: „*Z proměn ročních období vystupuje do popředí obraz léta a podzimu, obraz letního dne dotváří atmosféru rodiny, jejíž život je uveden zdůrazněním jeho nehybnosti... Obraz podzimu koresponduje s celkovou situací rodiny. Má však i zcela konkrétní funkci, když například vtiskuje citový obsah niternému pocitu hrdinky po té, co ztroskotala její láska ...*“¹⁶ Vzhled zahrady se proměňuje každý den, měsíc i rok, kdežto činnosti této rodiny se neustále opakují cyklicky. Řád této rodiny zůstává neměnný.

Karel Krejčí ve své práci upozorňuje čtenáře, že motiv zahrady v té době můžeme pozorovat také v díle Émila Zoly a A. P. Čecha. Podle Krejčího mohla být tato díla také inspirací pro autorčinu vlastní tvorbu. „*K parku Zolovu je stará zahrada, v níž se odehrává historie Fany, přímo v symbolickém protikladu. Do prostředí, do něhož zakladatel*

¹³BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-612-8. s. 335

¹⁴KREJČÍ, Karel. A.M. *Tilschová: [monografie]*. Praha: Československý spisovatel, 1959. Postavy a dílo. Česká řada. s.34

¹⁵KREJČÍ, Karel. A.M. *Tilschová: [monografie]*. Praha: Československý spisovatel, 1959. Postavy a dílo. Česká řada. s. 35

¹⁶BASTLOVÁ, Zdeňka. *Světový názor, umělecké ztvárnění a společenská funkce díla: se zřetelem k analýze vybraných próz M. Majerové a A. M. Tilschové*. Praha: Univerzita Karlova, 1984. Acta Universitatis Carolinae. s. 55

naturalismu vložil obraz probuzení sexu a opojného uspokojení erotické vášně, byť i jeho následkem bylo vyhoštění z ráje, vložila Tilschová smutné děje neukojeného, odumírajícího žensství zakřiknutého sirotka, marně se vzpínajícího k zachycení stále prchající iluze. Naproti tomu funkce sadu čechovského tu ožívá plně — myslím, že zde je možno s maximální pravděpodobností shledávat analogii záměrnou — ovšem s různým zakončením. V obou dílech je ztráta rodového parku v důsledku hospodářského úpadku rodiny pocíťována jako těžká rána, hluboce se dotýkající celého citového života rodiny. Kdežto však park Čechovův se stává důležitou pointou smírně resignovaného vyznění románu“¹⁷

Po Fany vydává Tilschová románovou sérii o úpadku starých rodin, *Stará rodina a Synové*. „Dva na sebe navazující romány o staré rodině zachycují atmosféru prostředí, které z výše prosperity se pozvolna ponořují do úpadku materiálního a duchovního; otec ztrácí sílu a schopnost orientovat se v nových metodách hospodářských, generace synů nemá již životní oporu v tvořivém zaujetí mozolnou, ale cílevědomou prací, brodí se v mělčinách povrchnosti nebo tone v hlubinách bezútěšného nihilismu“¹⁸

Tilschová píše romány během první světové války, kdy musela čelit hrůzným zážitkům. Dále se potýká se smrtí svých blízkých - otce, dvou bratrů a zetě. Podle Miroslava Heřmanaje v těchto románech zřejmý autorčin tvůrčí přelom: „Zatím co předválečná Tilschová sama podléhala někdy pasivitě, stesku a skepsi svých hrdinů, tísnivým náladám měšťáckého prostředí, světová válka, i přes přízračný svět, plný hrozivých stínů, ji stesku i skepse zbavila. Tilschová vycítila totiž záhy, že stesk i skepse, které se projevovaly v prvních jejích pracích, vedou nutně k pasivitě. Pod dojmem osobního žalu a všelijakých neštěstí vykročila z bludného kruhu, který ji dosud svíral: dochází k přesvědčení, že bez štěstí a spokojenosti všech nemůže býti štěstí a spokojenosti jednotlivce.“¹⁹

Moldanová Dobrava upozorňuje, že v době psaní těchto románů, Tilschová opouští svět ženských příběhů. V centru *Staré rodiny* a *Synů* již stojí skupina mužů. „Otec a jeho synové, kteří, každý jinak a z jiných pohnutek, chtějí opustit „zlatou klec“ tradiční zámožné rodiny a budovat si vlastní existenci na nových základech. Tilschová tu zkoumá elementární rodinné vazby, citové zázemí formující vztahy otce a synů a zdroje revolty

¹⁷KREJČÍ, Karel. A.M. Tilschová: [monografie]. Praha: Československý spisovatel, 1959. Postavy a dílo. Česká řada. s. 36-37

¹⁸KREJČÍ, Karel. Anna Maria Tilschová. In TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Stará rodina: román*. 7. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1972. Slunovrat. Velká řada. s. 6

¹⁹ HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. V Praze: Vydavatelství ministerstva informací, 1949. Knihnice národních umělců československých. s. 30-32

objevující se v generaci synů, kteří se již necítí vázáni otcovou autoritou ani společenskými zvyklostmi své sociální třídy. ²⁰

Hlavními postavami románu jsou členové rodiny Kučerů, v jejichž čele stojí despotický otec, majitel chemické laboratoře. Dalšími důležitými postavami jsou zde jeho čtyři synové, kteří pouze parazitují na jmění svého otce. Jedinou výjimkou této čtveřice se postupnou přeměnou svého myšlení stává nejstarší syn Karel. *„Ten totiž jediný dovedl a měl sílu opustit rodinný kruh. Z fronty posílá Hedvice svou mužně odvážnou výzvu k nesobeckému životu. Na bojišti sice zahyne, ale jeho výzva zůstává jako šťastné poselství ze záhrobí. Naopak starý otec, umírající záhy po synově odchodu, odchází jako nevykoupený nositel osudných rodových vlastností s tragickou otázkou: Kam jdu? Kam pospíchám tak sám?* ²¹

Při důkladné analýze těchto románů si čtenář může také všimnout jistých autobiografických prvků. Rodina Kučerů, stejně jako rodina Tilschové, sedávala u stolu v podobném seskupení. V knižní podobě sedí u stolu pouze otec a synové. *„Starý pán se syny jedli, aniž co mluvili, do tiché, skoro prázdné jídelny, ...* ²² U rodiny Tilschů byla autorka jedinou ženskou výjimkou. *„Bylo to zvláště v době, kdy byla již provdána a jednou týdně přicházela na oběd do starého svého rodinného domu v Bredovské ulici; sedávala tu jako jediná žena mezi šesti muži z téhož tilschovského rodu, svým otcem, manželem, třemi bratry a podivínsky dobráckým strýcem, který ztroskotal ve svých životních plánech a vegetoval jako přívěsek rodiny...* ²³

Sama autorka při vzpomínkách na tato rodinná sezení vzpomíná zejména na tísnivou atmosféru, která zde u stolu vládla. Vypráví o rozhovorech, které ji naplňovali přílišnou skepsí a nihilismem. Podobné znaky nihilismu můžeme sledovat také u rodiny Kučerů. Členové rodiny žijí vedle sebe bez jakékoli snahy o vzájemné pochopení. Společné večere jsou pouze rutinní záležitostí bez lásky a radosti.

²⁰MOLDANOVÁ, Dobrava. *Na písčítých půdách: české spisovatelky na přelomu 19. a 20. století*. 1. vyd. Praha: Agentura Pankrác, 2011. ISBN 978-80-86781-17-4. s. 92

²¹HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. V Praze: Vydavatelství ministerstva informací, 1949. Knižnice národních umělců československých. s. 35-36

²²TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Stará rodina: román*. 7. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1972. Slunovrat. Velká řada. s. 22

²³KREJČÍ, Karel. *A.M. Tilschová: [monografie]*. Praha: Československý spisovatel, 1959. Postavy a dílo. Česká řada. s.28

2.2 Romány o umělcích

Druhý okruh autorčiny tvorby tvoří prózy ze sféry umělecké. K tomuto prostředí umělecké bohémy měla autorka velice blízký vztah, což nám dokazují například její romány *Vykoupení* (1923) a *Orlí hnízdo* (1942).

Román *Vykoupení* je o životě malíře Antonína Slavíčka, se kterým se osobně autorka seznámila při svém pobytu v Kameničkách. Toto dílo ale nelze považovat za historicky hodnověrné. Sama autorka líčí dílo takto: „*Vykoupení jsem psala, aniž jsem měla v úmyslu napsat životopis Slavíčkův. Mohla jsem zachovat jeho figuru, tedy Slavíčkovu postavu, její bouřliváctví a rebelantství proti měšťácké společnosti až do té tragiky kumštýře, který platí za svoje umění opravdu svou krví, tou ranou z revoltu.*“²⁴

Roku 1942, po druhé světové válce, se navrácí k látce uměleckého života v románu *Orlí hnízdo*. Oproti *Vykoupení* je tento román o osudech malířské rodiny Mánesů, *Orlí hnízdo*, označován jako román biografický. Tento román nečerpá látku z přítomnosti, ale minulosti, což u autorky nebývalo do té doby zvykem. I přes to, že román je psaný za okupace, zabývá se historickým pozadím let padesátých i šedesátých 19. století. Tilschová se v něm navrácí do „*biedermeierovského poklidu třicátých a čtyřicátých let, kdy Praha prožívala truchlivě spokojenou selanku životního ústraní. Jako citlivá historiografka staré Prahy sestoupila na půdu historických faktů, oprostila vnější osudy Mánesů od legendárního nánosu, jímž byly prodlením let zasuty, a dala jednotlivým aktérům pražského kulturního i citového ovzduší co nejkonkrétnější podobu*“²⁵

Autorka vždy pracuje s hodnověrnými zdroji a ani tentokrát tomu nebylo jinak. Tilschová se seznámila s živou pamětnicí, paní Růženou Pokornou-Purkyňovou, což byla dcera Karla Purkyně, Mánesova přítele. Autorka pracovala nejen s osobními vzpomínkami paní Purkyňové, ale také si její výpovědi sama doplňovala i jinými hodnověrnými zdroji. Výsledkem její práce je tato historicky věrná práce o slavné malířské rodině.

Do této kategorie bychom mohli zařadit i román z lékařského a univerzitního prostředí, *Alma mater* (1933). Autorka sivelice vážila lékařů, obzvláště chirurgů. Je to román o osudech dvou přednostů chirurgických klinik. Některé postavy popsané v díle jsou inspirovány skutečnými osobami, které autorku obklopovaly. Miroslav Heřman napsal: „*Už*

²⁴HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. V Praze: Vydavatelství ministerstva informací, 1949. Knižnice národních umělců československých. s. 42

²⁵HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. V Praze: Vydavatelství ministerstva informací, 1949. Knižnice národních umělců československých. s. 68

z úvodních kapitol o původu a předcích hlavní postavy, profesora lékařství Wagnera, je patrné, že inspirační zdroj autorčin tkvěl především ve vzpomínce a v živé rodinné tradici, tedy v dokumentu. Ti Wagnerovi předci, to jsou promítnuté profily předků autorčiných: ta babička >>s překrásnýma rukama v krajkových manžetách <<, ten podnikavý dědeček Urbánek z Hané i ten devadesátiletý rytíř Proskowetz, to jsou živé předlohy k básnickým umocněným variantám“²⁶

Tilschová byla velice přesvědčivá ve své vypravěčské činnosti, a proto občas musela čelit různým nedorozuměním z řad čtenářů. Román *Alma mater* je opravdu věrným důkazem autorčina vypravěčského umění. Mnozí čtenáři totiž poznávali ve fiktivních postavách chirurgů skutečné profesory pražských klinik. A. M. Tilschová se k tomuto omylu vyjádřila takto: „*Copak si čilý čtenář neumí představit, že dám-li někomu zevnějšek Kukulův, už mu nemusím dát ani povahu, ani životní osud? Vždyť život není matematika, vždyť umění není kopie ani fotografie života! Vždyť ta umělecká pravdivost je vyššího řádu, neleží v přesném a otrockém napodobení fakt, ta pravdivost je vnitřní a umělcova ruka citlivější, třebaš ne tak přesná jako fotografický aparát ...*“²⁷

Některými autory jsou romány *Orlí hnízdo* a *Alma mater* považovány za romány rodové. Podle Josefa Hrabáka je: „*Tato skupina románů důležitá tím, že si v nich autorka klade otázku společenské odpovědnosti tvůrčího jedince, a tím polemizuje s individualismem popírajícím vztahy jedince ke společnosti*“²⁸

2.3 Haldy

Mimo tyto dva tematické okruhy stojí sociální román *Haldy* (1927). Tento román z oblasti Ostravska za první světové války je poměrně vysoce hodnocen. Někteří o něm hovoří jako o autorčině nejvýznamnějším přínosu do české literatury. Historická fakticita a dokumentárnost přidávají dílu potřebnou vážnost. František Buriánek napsal: „*Autorka, která studovala život v kraji, dovedla vytvořit neobyčejně živý a názorný obraz třídních protikladů na Ostravsku a revolučního hnutí dělnických mas v době války a rozpadu Rakouska -*

²⁶HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. V Praze: Vydavatelství ministerstva informací, 1949. Knižnice národních umělců československých. s.57

²⁷HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. V Praze: Vydavatelství ministerstva informací, 1949. Knižnice národních umělců československých. s.58

²⁸HRABÁK, Josef, Dušan JEŘÁBEK a Zdeňka TICHÁ. *Průvodce po dějinách české literatury*. 3. vyd. Praha: Panorama, 1984. s. 386

Uherska. “²⁹

A.M. Tilschová v tomto románu pronikla do prostředí proletariátu a zabývá se politickou a sociální situací poválečného Ostravska. Motivací k napsání tohoto románu jí mohla být návštěva tohoto města. Ostravu navštívila autorka dvakrát. Poprvé roku 1902 a podruhé v letech dvacátých, „*kdy kromě šachty a tovární haly mocně na ni zapůsobily hroby horníků, zastřelených při hladových bouřích za světové války; k pocitu hrůzy se připojil pocit tragiky hornického údělu. Tehdy si Tilschová, jak říkala, vytvořila visi svého hornického románu, kterou se rozhodla zolovskou metodou doplnit empirickou zkušeností. Ubytovala se na delší dobu v hornické obci Michálkovicích a zde se do podrobností seznamovala s krajem a jeho obyvateli.*“³⁰

Dobrava Moldanová upozorňuje na jinou skutečnost, která mohla být pro autorku hlavním důvodem k napsání tohoto románu: „*O napsání románu však bezprostředně rozhodly válečné události, které zde, v tomto průmyslovém kraji, do krajnosti vyhrotily dosud jen latentně přítomné národnostní a zejména sociální konflikty*“³¹

Sama autorka se o psaní Hald vyjadřuje takto: „*Nejdřív pár letmých návštěv v Ostravě s přestávkami. Poznala jsem tak těžkou práci havířů pod zemí na Hermenegildě i na Hlubině, těch uhlokopů, z nichž dnes celé tisíce čekají, až budou zase moci na šichtu. Zase jsem v červencovém žáru procházela vyprahlými Vítkovicemi od rozpálených vysokých pecí, z nichž vytékala červená láva do žlábků, až po ocelárnu, válcovnu, rourovnu a mostárnu. Tyto první dojmy byly více než silné, byly otřásající. Tak se ve mně probudila prudká touha nespokojit se jen s dojmem čili impresí, ale poznat až do gruntu život tamějších lidí, již většinou přivandrovali z krásných Beskyd a zaměnili pokojnou práci na poli za nervózní prospěch a fabrický ryk divoké Ostravy*“³²

3. Časoprostor děl A. M. Tilschové

Dílo A. M. Tilschové je opravdu rozsáhlé, a proto si můžeme její tvorbu rozčlenit také podle časového zařazení. Autorka během svého života zažila vládu rakousko-uherské

²⁹BURIÁNEK, František. *Česká literatura od 90. let 19. století do roku 1945: určeno pro posluchače fakulty filologické*. 3., přeprac. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957. Učební texty vysokých škol. s.163

³⁰KREJČÍ, Karel. *A.M. Tilschová: [monografie]*. Praha: Československý spisovatel, 1959. Postavy a dílo. Česká řada. s. 87

³¹MOLDANOVÁ, Dobrava. Anna Maria Tilschová. In TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Haldy*. 9. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 8

³²TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Haldy*. 9.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 365

monarchie, období první republiky i obě světové války. Ve svých pracích se nejvíce vrací k době Rakouska-Uherska a 1. republiky. Pro moji bakalářskou práci bude stěžejní tvorba z období Rakouska-Uherska, zejména její romány o upadajících měšťanských rodech.

3.1 První republika (1918 - 1938)

Po první světové válce, dochází k rozpadu rakousko-uherské říše a na našem území dochází ke vzniku samostatného Československého státu. Z dnešního pohledu by mnoho lidí nazvalo toto období „ekonomicky zlatým obdobím“, kdy se lidé měli dobře. Martin Herzán nás však ve své knize vyvádí z omylu: „*Vždyť mezi lety 1918-1923 byla v Československu vážná ekonomická krize, a hned v roce 1929 přišla další, takže pro nějakou prosperitu nebyl v krátkém trvání první republiky ani prostor.*“³³ Doktor Herzán také upozorňuje na masivní nezaměstnanost, která byla zapříčiněna rozpadem jednotného hospodářství. Docházelo k propouštění dělníků a zavírání továren. Do popředí uměleckého zájmu se dostává dělnická otázka. Tilschová také reaguje na vzniklou situaci a roku 1927 vydává svůj první sociální román *Haldy*.

Stejně jako někteří jiní autoři, nás i Dobrava Moldanová upozorňuje, že prožitá válečná léta se odrazily na tvorbě ženských spisovatelek: „*Zmizely docela problémy, jimiž se trápily mladé ženy z povídkových knih Růženy Svobodové i jejich vrstevnic i samé Boženy Benešové. Najednou mizí ona bezútešná bezradnost, pocit prázdnoty, neschopnost naplnit život něčím smysluplným. Otázky, které se kladou, jsou podstatnější, a zejména nejsou jen ženskými otázkami. Krunýř konvencí, určující osud ženy z měšťanského prostředí, se rozpadá a ony jsou vystaveny novým zkouškám, stejným jako jejich vrstevníci. S tím mizí i polarita ženského a mužského světa.*“³⁴

Tato doba byla také obdobím, kdy se mnoho lidí muselo vyrovnat s odchodem svých blízkých. Jak jsme si již dříve řekli, i A. M. Tilschová se musí vyrovnat s dalšími citovými otřesy, a to s odchodem svých blízkých. Těžké životní zkušenosti ji spíše posílili a utvrdili v názoru, že člověk se nikdy nesmí vzdát bez boje. Autorka roku 1924 vydává román *Dědicové*. Toto dílo se opět zabývá rozpadem pražské měšťanské rodiny, stejně jako tomu bylo ve *Staré rodině* a *Synech*. Na rozdíl od předchozích prací se zde objevuje autorčina nově objevená

³³HERZÁN, Martin. *100 let pádů republiky: skrytá pravda o smrti Rakousko-uherské monarchie a vzniku samostatného státu Československo*. Ústí nad Labem: AOS Publishing, 2018. ISBN 978-80-87624-64-7. s. 49

³⁴MOLDANOVÁ, Dobrava. *Na písčítých půdách: české spisovatelky na přelomu 19. a 20. století*. 1. vyd. Praha: Agentura Pankrác, 2011. ISBN 978-80-86781-17-4. s.100

společenská síla. „*Jevila-li se Tilschová v obou starších románech diagnostikem měšťácké společnosti, pokusila se v novém románě léčení měšťáckého zla.*“³⁵

3.2 Rakousko- Uhersko (přelom 19/20 století)

„*Rakousko-Uhersko, říše ve středu Evropy. V letech 1867-1918 říše, která sjednotila různé národy, jazyky a náboženské víry. Říše, která pro některé ztělesňuje „staré zlaté časy“, kdy byl „svět ještě v pořádku“, pro jiné „žalář národů“, nespravedlivou vládu panovníků z rodu Habsburků.*“³⁶ Abychom lépe pochopili tuto dobu a její společenské konvence, zaměříme se na díla A.M. Tilschové z tohoto období (*Fany, Stará rodina a Synové*). V těchto románech se budeme blíže zabývat jednotlivými společenskými jevy a pomocí interpretací a analýz jednotlivých postav budeme sledovat odlišné postavení muže a ženy ve společnosti.

3.2.1 Společenská situace

Na konci 19. století dochází v českých zemích k rozdělení společnosti na dva tábory. Na generaci starší, spíše konservativní a na generaci mladou, která ovlivněna názory Masaryka, chtěla radikální změnu. „*Masarykův kritický duch vykročil do boje proti historismu a tradicionalismu a revisí hodnot, nezávislou diskusí začal drtit přežitě názory starších generací.*“³⁷ Tilschová byla též ovlivněna názory Masaryka. Již jako vdaná paní se autorka dala zapsat na filosofickou fakultu, kde její tvorbu do veliké míry ovlivnil názor tohoto filosofa a sociologa. Podle Miroslava Heřmana měl vliv na její vyšší vzdělávání i „*obecný vzdělanostní ruch té doby. Osmdesátá a devadesátá léta byla poznamenána zrevolučněním českého myšlení. Nové politické směry, strany a straničky, rostoucí třídní vědomí a prohlubující se vědecké záměry zrodily i nové snahy a vyšší tužby českého člověka. V čelo tvořícího se a mnohotvárně členěného společenského hnutí se postavila osamostatněná universita pražská, z jejíž pokrokové filosofické fakulty vyšel první duchovní kvas, který tak významně zasáhl do ovzduší zastaralých názorů*“³⁸

³⁵HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. V Praze: Vydavatelství ministerstva informací, 1949. Knižnice národních umělců československých. s. 45

³⁶VACHUDOVOÁ, Anna. ZEMAN, Jiří a kol. *Rakousko-uherská monarchie: habsburská říše 1867-1918 slovem a obrazem*. V Praze: Slovart, 2011. ISBN 978-80-7391-532-2.s.338

³⁷HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. V Praze: Vydavatelství ministerstva informací, 1949. Knižnice národních umělců československých. s. 18

³⁸HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. V Praze: Vydavatelství ministerstva informací, 1949. Knižnice národních umělců československých. s.15

Na přelomu století dochází také k velké sociální a politické diferenciaci obyvatel. V knize o Rakousko-Uherské monarchii se můžeme dočíst, že společenské postavení občana „nebylo určeno stavem, nýbrž pozicí, kterou zaujal v rámci společenských tříd nabývajících na významu, tedy zda náležel různým vrstvám šlechty, střední třídy, dělnictva nebo rolnictva. Rostoucí význam společenských tříd byl výsledkem urbanizace a dalších sociálních změn.“³⁹

Také Karel Krejčí nás informuje o této postupné diferenciaci české společnosti. „Převážná většina českého měšťáctva v Praze, v míře ještě daleko větší pak v menších městech venkovských, přes zvyšující se životní úroveň stále ještě tkví v životním stylu provinciálního maloměšťáctví. Z maloměšťáckého gros se ovšem vyděluje jakási buržoasní elita, která se stylem svého života snaží zbavit se znaků provincialismu a tím i zakrýt stopy svého původu ze společenských nížin.“⁴⁰

Sama Tilschová pocházela z měšťanské rodiny a velice dobře si všímala svého okolí. Z pohledu této autorky nebyla situace ve všech měšťanských rodinách opravdu taková, jaká se na veřejnosti jevila. „Závod si udržel dobrou pověst setrvačností veřejného mínění, ač obchody nešly jako dřív od té doby, co cukrovary přijímaly vlastní chemiky. Čtyři chlapi pozvolna vyrostli ve čtyři muže a všichni uvykli když ne skvělému, alespoň blahobytnému životu majetných tříd.“⁴¹ Z tohoto úryvku je zřejmé, že mnohé měšťanské rodiny ukrývají skutečný stav svého majetku pouze za vybudované dobré jméno a společenské postavení.

I Karel Krejčí se k situaci měšťanských vrstev vyjadřuje: „Zbohatlý český měšťák, navazující styky mezinárodní, nechce ve společnosti plutokratické aristokracie evropské vypadat jako parvenu, kterému čouhá sláma z bot.“⁴²

Pokud nahlédneme do obydlí a šatstva měšťanských rodin, můžeme si všimnout, že Karel Krejčí nebyl pravdě daleko. Členové starých rodin mají sice oblečení z kvalitních látek, ale je již zastaralé. V jejich domech nalézáme dříve luxusní nábytek, ale také starý. O těchto lidech to tedy vypovídá, že i když se napovrch zdají být honosní, skutečnost je jiná. Jako příklad si můžeme uvést úryvek z románu *Fany*, kdy v jedné části knihy popisuje autorka

³⁹VACHUDOVA, Anna. ZEMAN, Jiří a kol. *Rakousko-uherská monarchie: habsburská říše 1867-1918 slovem a obrazem*. V Praze: Slovart, 2011. ISBN 978-80-7391-532-2. s. 91

⁴⁰KREJČÍ, Karel. *A.M. Tilschová: [monografie]*. Praha: Československý spisovatel, 1959. Postavy a dílo. Česká řada. s.7

⁴¹TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Stará rodina: román*. 7. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1972. Slunovrat. Velká řada. s.28

⁴²KREJČÍ, Karel. *A.M. Tilschová: [monografie]*. Praha: Československý spisovatel, 1959. Postavy a dílo. Česká řada. s.7

obydlí této měšťanské rodiny: „... ve staré zahradě i v pokojích, naplněných starým nábytkem a zvláštní zašlou vůní.“⁴³

Tilschová také ve svých pracích zaujímá kritický postoj k nelidskému zacházení se služebnictvem. Zdeňka Bastlová o románu *Fany* napsala: „Svět obyvatel vily je od světa služebnictva ostře oddělen. Služebnictvo morálně převyšuje své pány, ale své postavení chápe jako neměnný řád, v němž je mu předurčeno sloužit.“⁴⁴

Pokud nahlédneme i do jiného románu z tohoto období (*Synové*), můžeme si tento způsob nelidského chování ukázat na postavě Viktora. Ten se svým služebnictvem jedná velmi arogantním způsobem: „Beze všech žertů — dejte ho sem!“ poručil jí, ač tehdy mu bylo jenom třináct let. „Beze všech žertů ... služky mají pána poslouchat! Služky jsou — služky!“⁴⁵

Tento postoj měšťanských vrstev ke svým poddaným hodnotí i František Buriánek: „Již v prvních svých románech se kriticky obrátila k měšťácké společnosti a v románu *Fany* kritizuje její bezcitný, nelidský poměr ke služebnictvu.“⁴⁶

S tímto názorem bychom ale mohli polemizovat. *Fany* je v tomto románu jedinou osobou, která se k prostým lidem i ke služebnictvu chová opravdu vřele. Se svojí služebnou Mary dokonce navazuje silnější citový vztah. V jistých ohledech se můžeme domnívat, že jí nahrazuje matku, která zemřela. „Ale šla! Ted' už přestala! Ta se jistě dostala do nebe — ta neublížila nikomu! Prosím ji, copak má člověk na světě? Ale ted' už nechala pláče, vyspala se, zavřela obě oči a myslila si, že je na zelené louce, na které se pasou ovečky!“ Starostlivě ji přikryla, udělala jí křížek na čelo, zavřela okenice, zhasla svíčku a odešla.“⁴⁷

Další fenomén, který autorka ve svých románech rozkrývá, je motiv sebevraždy. Tento motiv se v románu *Fany* objevuje hned dvakrát. Nejprve je to postava zahradníka Fraje, který se pravděpodobně oběsí kvůli penězům, které mu dluží jeho pán, Adolf. Po druhé se s tímto motivem setkáváme v závěru knihy právě u Adolfa, který se zastřelí. Řeší tak pro něho

⁴³TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Fany*. Vyd. 3. Praha: Československý spisovatel, 1956. Dílo Anny Marie Tilschové .s. 18

⁴⁴BASTLOVÁ, Zdeňka. *Světový názor, umělecké ztvárnění a společenská funkce díla: se zřetelem k analýze vybraných próz M. Majerové a A. M. Tilschové*. Praha: Univerzita Karlova, 1984. Acta Universitatis Carolinae. s. 55

⁴⁵TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Stará rodina: román*. 7. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1972. Slunovrat. Velká řada. s 125

⁴⁶BURIÁNEK, František. *Nástin dějin české literatury od počátku národního obrození až do současnosti*. 5. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957. s.172

⁴⁷TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Fany*. Vyd. 3. Praha: Československý spisovatel, 1956. Dílo Anny Marie Tilschové. . s 28

bezvýchodnou situaci. Ukončí svůj život ve chvíli, kdy zadluží celou rodinu a po smrti své milenky se dostává do situace, kdy se má postarat o své dvě nemanželské děti. Motiv sebevraždy má přímou souvislost s autorčíným životem. Sebevraždu spáchal roku 1912 její manžel a o čtyři roky později i její bratr.

Když nahlédneme do dějin sebevražd, můžeme si přecíst, že „*paradoxně k nárůstu počtu sebevražd dochází vždy, když se výrazně zvýší blahobyť, a jejich počet naopak klesá v období velkého politického neklidu a válek. Možná kolektivní pocit vlastenectví ducha posiluje a má tak zmírňující účinek. Lidé mobilizovaní a zapojení do služeb nějaké věci, strany či země nemají čas na své soukromé úzkosti, samotu, na své osobní a niterná dramata.*“⁴⁸ S tímto tvrzením bychom mohli polemizovat. Například autorčín bratr ukončil svůj život uprostřed první světové války. Nelehký život vojáka ve válce mohl být pravděpodobnou příčinou jeho předčasné smrti, takže zde vlastenecké spojení lze částečně vyloučit.

Pokud budeme u bratra Tilschové hledat souvislost s autorčíným manželem, dozvídáme se, že v rodině Tilschů se vyskytovalajistá psychická porucha. „*V intelektuální linii rodu se projevovaly znaky tohoto vývoje jednat vysokou inteligencí, na druhé straně však i chorobnými příznaky odumírání stárnoucího rodu. melancholie i jiné duševní poruchy, vedoucí v nejednom případě až k sebevraždám, byly jevy, s nimiž se mladá, rozvíjející spisovatelka ve svém rodinném prostředí stále setkávala.*“⁴⁹

Emanuel Tilsch byl osobou s komplikovanou povahou. Byl to vysoce učený právník, který podle jeho ženy a přátel měl zahořklý pohled na svět a život. Lidé v jeho okolí však tento jeho skeptický pohled na svět příliš neřešili, až do jeho smrti. Vždyť „*podobné myšlenky, třeba s menší duchaplností, vyslovovali tehdy mnozí, byl to obecný rys vše „popírající“ generace dykovské*“⁵⁰

Rok 1912, kdy manžel Tilschové předčasně umírá, je obdobím, které předcházelo vypuknutí první světové války. Mezi lidmi houstne napětí a narůstá společenská i myšlenková krize. Před lidmi se nachází období nejistoty, které mnohé z nich přivádí do bezvýchodných situací. Dalo by se tedy polemizovat nad smrtí obou autorčíných blízkých, zda jejich

⁴⁸MONESTIER, Martin. *Dějiny sebevražd: dějiny, techniky a zvláštnosti dobrovolné smrti*. Praha: Dybbuk, 2003. ISBN 80-903001-8-9.s.148

⁴⁹ KREJČÍ, Karel. *A.M. Tilschová: [monografie]*. Praha: Československý spisovatel, 1959. Postavy a dílo. Česká řada. s.24

⁵⁰KREJČÍ, Karel. *A.M. Tilschová: [monografie]*. Praha: Československý spisovatel, 1959. Postavy a dílo. Česká řada. s.25

skutečnou příčinou byly depresivní stavy, či atmosféra, která je obklopovala.

3.2.2 Ženská role

Co se týče ženských postav v románech A.M. Tilschové z období Rakouska-Uherska, mohli bychom se zaměřit na romány *Fany*, *Stará rodina* a *Synové*. Zatímco v románu *Fany* je žena dokonce hlavní hrdinkou, v následujících dvou románech mají ženy roli spíše vedlejší. Podle Karla Krejčího však tyto ženy zaujímají v románech „význam zásadní tím, že právě ony otevírají byt' i uzoučký výhled k něčemu lepšímu a plnějšimu, než onen bezútěšný nihilismus nebo bezohledný egoismus, představovaný v různých variacích všemi hrdiny mužskými“⁵¹

Sama autorka se ve svých románech zaměřila na zdůraznění světů ryze mužských a ženských. Mužské prostředí není autorkou popisováno příliš vlídně. Tilschová tento svět vidí šedivý a nepříznivý. Domy, v nichž žijí, jsou staré a zašlé. Pracují v továrnách, nenacházíme v jejich okolí žádnou radost či barevnost. „Viděl z okna starodávnou kašnu na brněnském tržišti se sochami uprostřed břechťanu, s delfíny, s odpadky citrónů a zeleniny plovoucími po kalné vodě...“⁵² I příroda je v mužském prostředí líčena v šedivých tóninách: „Karel ... se zahleděl ven na malý oválný záhon rudých pelargonií, který vykvétal uprostřed kamení v prachu a v úpalu jakožto jediný a poslední zbytek přírody v šíleném zmatku věcí a lidí, který se zove „továrna, jež pracuje.“⁵³

Oproti tomu je ženské prostředí vylíčeno v barevnějších odstínech. Jenom, když si připomeneme *Fany* a její krásnou zahradu. „A pod kopcem uprostřed staré velké zahrady stál tiše bílý dům, celý obrostlý fialovými květy plamínku. Velké fialové květy se hrnuly a mačkaly přes sebe, vylezly po latích nad okna, obtočily lucernu nad vjezdem do zahrady, bylo jich plno a všude tolik a tolik, že se zdálo, že se derou přes sebe a opravdu žijí.“⁵⁴ I příjezd Hedviky do Prahy je líčen radostně. Má ráda ruch tohoto města. Považuje ho za živou bytost.

Miroslav Heřman má však trochu odlišný názor na ženské postavy v těchto románech. Podle něj jsou „všechny tyto ženy vysloveně negativní typy, podobné svým mužským

⁵¹KREJČÍ, Karel. *A.M. Tilschová: [monografie]*. Praha: Československý spisovatel, 1959. Postavy a dílo. Česká řada. s. 46

⁵²TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Stará rodina: román*. 7. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1972. Slunovrat. Velká řada. s. 45

⁵³TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Stará rodina: román*. 7. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1972. Slunovrat. Velká řada. s. 64-65

⁵⁴TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Fany*. Vyd. 3. Praha: Československý spisovatel, 1956. Dílo Anny Marie Tilschové. s. 8

protějškům; vylučují předem, že svou citovou účastí vyvedou Kučery z rodinného prokletí a svou pomocí zabrání rodinnému rozkladu.“⁵⁵

Miroslav Heřman také výstižně vylíčil charaktery těchto postav. Zde si můžeme všimnout úpadkových rysů u ženských hrdinek: „*Milenka Karlova, trpná paní Hedvika, nemůže vyvést svého milence ze začarovaného rodinného kruhu, protože sama, svedena jsouc s cesty manželské věrnosti, ztrácí půdu pod nohama a prožívá zbytek svého života v naprosté podlomenosti, bolestné resignaci, neschopna podat blízkému člověku pomocnou ruku. Paní Nina, milenka Jiřího, je zase dobrodružný, bezohledný a sensacektivní člověk s chladným srdcem; Marina, žena spokojeného a blahobytného snoba Gustava, je pěstěná samička, která se s měšťáckou vzdorovitostí brání poznat lidské neštěstí a bídu.*“⁵⁶

Karel Krejčí nás také upozorňuje na motiv „vykoupení“, který se prolíná jak v románu *Fany*, tak ve *Staré rodině* a *Synech*. Ženské hrdinky nachází východisko z těžkých životních situací v péči o děti. „*Hedvika, trýzněná výčitkami svědomí, že přispěla k předčasné smrti manželově, a trpící nemožností plně se sblížit s Karlem, který se nedovede oprostít od antropofobie, nalezne útěchu v lásce k svému děcku a v péči o ně. Podobně rodina a děti naplní život její stárnoucí příbuzné Emilky. Tak ženské postavy láskou k dětem, podobně jako ve *Fany*, protrhávají tu kletbu degenerujících rodů uprostřed úpadkové společnosti*“⁵⁷

Problematikou rodičovství a mateřských citů se zabývají mnohé studie. Co se týče druhé poloviny 19. století nenalezneme v rodinách příliš mnoho citu. U mužů je to velice výjimečné, jelikož otec mazlení s dětmi považoval za slabost. Jeho hlavním úkolem bylo děti vést k poslušnosti, která často vyžadovala tvrdou výchovu. U žen se mateřské city objevovaly, ale spíše byly za odměnu. „*Dětem se zpívalo, vyprávěly se jim pohádky, ale hlazení, líbání, chování v náručí či na klíně se příliš nepěstovaly. Políbení předspaním, něžná věta (anebo spíše klišé) v dopise, to byly často jediné vnější projevy rodičovského citu. Snahou bylo vychovat bytost schopnou obstát v drsném světě. Zhýčkané dítě bylo synonymem špatnosti. Přesto, alespoň v některých rodinách citu během 19. století přibývalo.*“⁵⁸

⁵⁵HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. V Praze: Vydavatelství ministerstva informací, 1949. Knižnice národních umělců československých. s.34

⁵⁶HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. V Praze: Vydavatelství ministerstva informací, 1949. Knižnice národních umělců československých. s.34

⁵⁷KREJČÍ, Karel. *A.M. Tilschová: [monografie]*. Praha: Československý spisovatel, 1959. Postavy a dílo. Česká řada. s. 46

⁵⁸LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4. s.166

I u Hedviky a Mariny si můžeme všimnout vřelejšího vztahu ke svým dětem. „*Byla-li Hedvika sama, brala si na klín Jiřinku, hladila ji po vláscích, vyprávěla pohádky;*“⁵⁹ Fráze „byla-li Hedvika sama“ nám odhaluje fakt, že se ženy často mazlily se svými dětmi bez přítomnosti muže. Ti totiž projevy citu považovali za slabost, která se u tak vysoce postavených žen nemá dávat na odiv. Projevu něžného citu ke svému dítěti si můžeme všimnout i u zhýčkané Mariny: „... *kde Marina na nízké stoličce zvolna na kolenou houpala a chlácholila synka po ranní koupeli*“⁶⁰

U žen z vyšších vrstev bylo také samozřejmostí využití personálu při výchově svých dětí: „*Dochované ženské deníky z 19. století jsou na informace o autentickém prožívání mateřství poměrně skoupé, byť je patrné, že matka nebyla s dětmi v celodenním kontaktu. Důležitou roli v péči o šlechtické dítě hrál stále personál - počínaje kojnou, chůvou až po vychovatele, učitele a kněze.*“⁶¹ Pokud si vezmeme postavy Hedviky a Mariny z díla Tilschové, zjistíme, že toto tvrzení je pravdivé. I přesto, že se tyto ženy více snažily zapojit při péči o své děti, jejich společenské postavení a povinnosti jim nedovolovaly být se svými dětmi v užším kontaktu, tudíž i ony musely přenechat výchovu a péči o své potomstvo na služebnictvo.

S mateřskými povinnostmi úzce souvisí i povinnosti manželské. „*Sňatek byl zásadním zlomem v životě ženy. Teprve jím nabyla skutečné vážnosti ve společnosti, stala se „dospělou“, nabyla statutu svého muže a s tím, jak rostla jeho autorita a mocenská pozice, stoupala i úcta, která jí byla prokazována.*“⁶²

Co se týkalo žen vdaných v rámci měšťanské nebo selské domácnosti, byli svému muži podřízeni, *slibovaly muži poslušnost při sňatku, nemohly svobodně jednat, nicméně jejich status se ve srovnání se svobodnou ženou podstatně zlepšil.*⁶³

Svatební problematiky se okrajově dotýká román *Fany*. Zde bychom mohli využít k porovnání dvě ženské postavy, a to Fany a její kamarádku Lídu. Nejprve tedy k Fany. Tato

⁵⁹ TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Stará rodina: román*. 7. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1972. Slunovrat. Velká řada. s. 82

⁶⁰ TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Stará rodina: román*. 7. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1972. Slunovrat. Velká řada. s. 397-398

⁶¹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*. Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8. s. 130

⁶² LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. Česká historie. ISBN 978-80-7106-988-1. s. 97

⁶³ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. Česká historie. ISBN 978-80-7106-988-1. s. 97

postava je v knize popsána jako nepřilíš hezká dospívající dívka. Fany je materiálně zajištěna, jelikož zdědila věno po své zemřelé matce, tudíž se nemusí obávat nechtěného ženicha. Fany samozřejmě touží po opravdové lásce, ale její rodiče si s hledáním ženicha nedělají starosti. „*Daněk s Rosou vůbec jaksi na to nemyslili, že by Fany se mohla nebo měla vdát. Měla peníze po nebožce matce a tím pro oba byla věc vyřízena. V tom nebyla žádná zloba, ani úmysl, jenom jejich vlastní pohodlná povaha, která si ničeho nevšimla mimo sebe. Když měla peníze, k čemu by se vdávala? Aby byla na někom závislá?*“⁶⁴

Chladný vztah otce i nevlastní matky k dceři se nenávratně promítne do života této dospívající dívky. V závěru románu, Fany dochází k názoru, že zůstane raději svobodná. Toto rozhodnutí pro ni není opravdovou úlevou. Bastlová napsala: „*Ale místo toho viděla před sebou, co bude dál, svůj holý, prázdný, bezstarostný život staré panny, která není k ničemu.*“⁶⁵ Nakonec nalézá útěchu v péči o strýcovi děti, které se staly sirotky.

Opakem Fany je její kamarádka ze školy, Lída. Lída je popsána jako dívka hezká, která ale postrádá vlastní názor. V románu je téměř doslovně napsáno, že je to dívka, která vždy souhlasí se svými rodiči. Lídiny rodiče, stejně jako rodiče Fany, pocházeli také z měšťanské rodiny. Výhodný sňatek pro jejich dceru znamenal lepší sociální postavení pro celou rodinu, tudíž opravdu usilovali o to, aby se dcera dobře vdala.

V knize měla Lída několik vážných známostí, které jí rodiče pečlivě vybírali. Z knihy Mileny Lenderové víme, že „*při volbě budoucího partnera měli rozhodující slovo rodiče. Obvykle se s někým poradili, případně využili služeb dohazovače či dohazovačky. Bývala to starší důvěryhodná osoba: sestřenice, teta, strýc, přítel či přítelkyně rodiny.*“⁶⁶ Z románu Fany není zřejmé, zda při volbě ženicha rodiče Lídy využívali těchto služeb. Za volbou nového zete ale vždy stojí právě oni. Často je nová situace obhájena lepším sociálním postavením, či materiálním zajištěním.

Při sňatku city často hrály vedlejší roli. I v knize Mileny Lenderové se dozvídáme, že „*sňatek — až na výjimky — nebyval záležitostí citů, snad doznávaly představy středověkého lékařství, jež s posměchem řadilo lásku mezi choroby a hledalo proti ní rozličné léky.*“

⁶⁴ TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Fany*. Vyd. 3. Praha: Československý spisovatel, 1956. Dílo Anny Marie Tilschové. s. 76

⁶⁵ BASTLOVÁ, Zdeňka. *Světový názor, umělecké ztvárnění a společenská funkce díla: se zřetelem k analýze vybraných próz M. Majerové a A. M. Tilschové*. Praha: Univerzita Karlova, 1984. Acta Universitatis Carolinae. s. 51

⁶⁶ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*. Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8. s. 81

Podstatu manželství z rozumu přesně vystihovalo francouzské rčení, vnucované zklamaným a uplakaným nevěstám ještě v minulém století: „Láska se teprve dostaví ...“⁶⁷

Myšlenkou manželství bez lásky se zabýval také italský antropolog a lékař Paolo Mantegazzy. Ve své publikaci nabádá ženy: „... *nikoli manželství za každou cenu, je lepší zůstat svobodná než se špatně provdat*“⁶⁸Fany bychom tudíž mohli považovat za novou generaci žen, která se pozvolna začíná řídit vlastními názory. Zůstává raději svobodná, než by se vdala bez lásky. Lída, oproti Fany, zapadá spíše do generace lidí, které bychom s jejich názory mohli zařadit před 80. léta 19. století, kdy „*pro dobře vychovanou dívku zůstal názor rodičů či poručníků rozhodující*.“⁶⁹

Na vdanou paní čekaly jisté povinnosti, které od ní její manžel vyžadoval. Vzpomínky Věnceslavi Lužické či Marie Gebauerové nás o těchto povinnostech informují. Manželka svému muži po namáhavé práci poskytla zázemí, aby si odpočinul po namáhavém dni. Mělo to být místo, kde „*pořádek, čistota, krása a poesie vyzdobily jeho domácnost; jídlo, které jej má sytiti, by tělo jeho bylo silné k práci, duch jarý a pružný k myšlení, jest upraveno chutně a se zřením na zdravotní a živící stránku jeho. Podle představsoudobé preskriptivní literatury, žínka jeho jest vlídná, klidná, netrápí ho domácí trampotou, nevede stesky a žaloby na služby. [...] Sedí u něho s usměvavou tváří, neruší jeho klidu a odpočinku, vyslechne všechno, co jí chtěl říci, i co jej blažilo, i co jej trápilo.*“⁷⁰ Žena tedy měla být svému muži hlavně poslušnou a oddanou manželkou.

I v románech Tilschové je na tento ženský svět nahlíženo stejným způsobem. V románu *Fany* je to například Fanina nevlastní matka, která vždy stojí po boku svého muže a sdílí jeho názory. Ve stejnojmenném románu je také vylíčen vztah starého Frajek manželce. Ten se k ní celý život choval necitlivým způsobem. Několikrát jí byl i nevěrný, a ona vše mlčky trpěla a nikdy si na nic nestěžovala. O závazných pravidlech manželky nás také informuje M.Lenderová: „*Měla být něžná, zdrženlivá a stydlivá, upravená, ale nikoli marnivá*

⁶⁷LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*. Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8. s. 77-78

⁶⁸LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd.1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. Česká historie. ISBN 978-80-7106-988-1. s. 112

⁶⁹LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd.1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. Česká historie. ISBN 978-80-7106-988-1. s. 112

⁷⁰LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4. s. 156

či fintivá, schopná respektovat „libůstky“ svého muže, zajistit útulné prostředí domova, za žádných okolností se nesměla protivit svému údělu, ale ani si na něj komukoli stěžovat“⁷¹

3.2.3 Mužská role

Mužský svět byl Tilschové důvěrně známý. Autorka byla obklopována od malička mužskou společností, kterou tvořili otec, tři bratři a posléze i manžel a podivínský strýc. Snažila se pochopit jejich prožívání a její romány jsou často vyplněny zejména postavami mužskými. Jak jsme si již řekli dříve, autorka upustila od ryze ženských hrdinek už po svém prvním větším románu, *Fany*. „Už v následujících románech, *Stará rodina (1916)* a *Synové (1918)*, stojí v centru jejího zájmu skupina mužů, otec a jeho synové, kteří, každý jinak a z jiných pohnutek, chtějí opustit „zlatou klec“ tradiční zamožné rodiny a budovat si vlastní existenci na nových základech. Tilschová tu zkoumá elementární rodinné vazby, citové zázemí formující vztahy otce a synů a zdroje revolty objevující se v generaci synů, kteří se již necítí vázání otcovou autoritou ani společenskými zvyklostmi své sociální třídy“⁷²

Vnitřními vztahy tohoto mužského společenství se také zabývá Dobrava Moldanová: „Tilschová tu zkoumá elementární rodinné vazby, citové zázemí formující vztahy otce a synů a zdroje revolty objevující se v generaci synů, kteří se již necítí vázání otcovou autoritou ani společenskými zvyklostmi své sociální třídy“⁷³

I František Buriánek se k postavám ze *Staré rodiny* vyjadřuje: „Názorně na členech staré bohaté obchodnické rodiny prokazuje hluboký mravní úpadek a nezadržitelný rozklad měšťácké společnosti. Jeho základní příčina je v bezohledném a prázdném sobectví, v ochabnutí životní energie a ve ztrátě smyslu života“⁷⁴

Jak jsme si již řekli dříve, ve *Staré rodině* a *Synech* se setkáváme s rodinou Kučerů. Zde vedle sebe žijí dvě generace mužů, otec a čtyři synové. Generaci mladší představují synové, kteří jsou podle Zdeňka Pešata příčinou pozvolného úpadku rodu i třídy. Autorce připisuje zásluhu za její vynikající vhled do generace synů. K těmto mužským

⁷¹LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*. Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8. s. 100

⁷²MOLDANOVÁ, Dobrava. *Na písčítých půdách: české spisovatelky na přelomu 19. a 20. století*. 1. vyd. Praha: Agentura Pankrác, 2011. ISBN 978-80-86781-17-4. s. 92

⁷³MOLDANOVÁ, Dobrava. *Na písčítých půdách: české spisovatelky na přelomu 19. a 20. století*. 1. vyd. Praha: Agentura Pankrác, 2011. ISBN 978-80-86781-17-4. s.92

⁷⁴BURIÁNEK, František. *Česká literatura od 90. let 19. století do roku 1945: určeno pro posluchače fakulty filologické*. 3., přeprac. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957. Učební texty vysokých škol. s.163

potomkům a jejich chování se vyjadřuje takto: „... *bezohledné kořistnictví, které už nedovede vytvářet hodnoty, ale parazití na cizí práci; prázdnou požívačnost, slabošství a změkčilost, vystupňované až do patologické podoby*“⁷⁵

Pokud se pozastavíme nad jednotlivými charaktery těchto postav, zjistíme, že autorka vylíčila jednotlivé postavy odlišně. Avšak podle Karla Krejčího jsou „*některé charakteristické rysy všem společné a tvoří jakési osudové zatížení rodiny, v němž dřímá jádro degenerace a úpadku*.“⁷⁶

Jedinou výjimkou této čtveřice bratrů je nejstarší syn Karel. Karel nemá vysloveně negativní rysy a postupnou přeměnou se oprošťuje od rodinného nihilismu. Podle Miroslava Heřmana je tato postava „*mluvčím autorčiny nové víry*.“⁷⁷ Je to zejména její náklonnost k člověku činnému, oproštěnému od vlastní sobeckosti a lhostejnosti. Toto autorčino životní poselství je shrnuto v dopise, který Karel posílá své milence Hedvice: *Teprve dnes, když všechno prohlížím do dna a chtěl bych křičet na výstrahu všem ostatním: žijte jinak! Pro někoho a pro něco — jen tak je možný a snesitelný život! Jen to je život!*⁷⁸

Druhorozený syn Gustav je jednou z vysloveně negativních postav této rodiny. Chlapec se spoléhá pouze na otcovo jmění a dobré jméno. Jediné, co ho doma zajímá je, aby zdědil po otci rodinný podnik. Myslí si, že podnik je dobře prosperující, tudíž by pro své pohodlí nemusel udělat téměř nic. Gustav je člověk průměrný, vypočítavý a chamtivý. Od práce ho nakonec zachrání výhodný sňatek s krásnou, ale prázdnou Marinou. Rozchází se se svou rodinou a plně se ztotožní s rodinou manželky. Gustav se stává arogantním a snobským pánem domu, i přes to, že se o to ani trochu nezasloužil. „*Pospěš si — to dnes všechno přestává!*“ *zamračeně se pokyvuje volal rozhodným hlasem, který ukazoval, že i v domácnosti vůči své krásné a bohaté ženě se cítí svrchovaným pánem, cítí se tím více, že se odtrhl finančně od starého domu a narádu tchánovu přijal přímo znamenité místo ve velkém závodě na škrob. Dávno se považoval za jediného rozumného člena v rodině.*⁷⁹

⁷⁵ PEŠAT, Zdeněk. *Čeští spisovatelé z přelomu 19. a 20. st.* 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1969. s.153

⁷⁶ KREJČÍ, Karel. *A.M. Tilschová: [monografie]*. Praha: Československý spisovatel, 1959. Postavy a dílo. Česká řada. s 43

⁷⁷ HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. V Praze: Vydavatelství ministerstva informací, 1949. Knižnice národních umělců československých. s.35

⁷⁸ TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Stará rodina: román*. 7. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1972. Slunovrat. Velká řada. s.395

⁷⁹ TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Stará rodina: román*. 7. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1972. Slunovrat. Velká řada. s.397

Otcovým miláčkem je Jiří, třetí Kučerův syn. Nerad se stýká s ostatními lidmi, dokonce jimi i opovrhuje. Je hodně egocentrický, neustále se lituje a všechny problémy vidí jen ze svého pohledu. Povyšuje se nad ostatní a stejně jako jeho bratr Viktor se ke služebnictvu chová arogantně a povýšeně. Nevydrží v žádném zaměstnání. Veškeré problémy za něho řeší otec. „*Nedávno musil starý otec urovnat roztržku Jiřího s ředitelem: uhodl, že za vším vězí nějaká Eva, a pomáhal mu v nejobyčejnějších záležitostech, které odedávna Jiřímu působily krkolomné obtíže, jako by všechno, co jiným je snadná rovina, pro něho byly skály. Sám mu psával odpovědi na hloupá blahopřání a nosil v kapse za syna dokonce školní rozvrh*“⁸⁰

Nejmladší syn Viktor, bohémský student, hýří penězi svého otce a užívá si života. Nejvíce na světě si váží sám sebe. Práce je pro něj podřadnou záležitostí. „*Víš tatínku!*“ *rozmluvil se syn široce. „Na světě jsou jen dva druhy lidí: jedni takoví pilní — takoví mravenci, kteří na zádech vlekou vajíčka — a o těch druhých se třeba zdá, že zahálejí, — ale oni jediným velikým skokem všechny mravenečky předhoní!*“⁸¹

Nelze jednoznačně říci, zda za úpadkem měšťanské společnosti stojí výhradně mladší generace mužů, ale rozhodně je zde viditelný velký podíl viny. Starší generace mužů stojí zajisté na počátku tohoto úpadku.

Ze starší generace bychom se mohli zaměřit na postavu starého Kučery. Krejčí o něm píše: „*Je to člověk do úmoru pracující, neznající radosti, ale ve své práci plně se vyžívající. Je povahou despotickou, zvyklou ovládat své okolí, zejména své čtyři syny. Tyto vlastnosti mu umožnily vybudovat závod a vyšinout se mezi bohatou buržoasií.*“⁸² Starý Kučera se svou pracovitostí dostává na vrchol společenského žebříčku, ale své syny pracovitosti neučí. Chlapci jsou vychovávaní sice přísně, bez projevu láskyplného citu, ale v prostředí materiálně zajištěném. Bez vlastního přičinění tedy mohli využívat veškerého komfortu.

Podle Lenderové bylo v rodinách „*snahou vychovat bytost schopnou obstát v drsném světě.*“⁸³ Starý Kučera sice vyžadoval od svých synů maximální poslušnost, ale na druhé straně

⁸⁰ TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Stará rodina: román*. 7. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1972. Slunovrat. Velká řada. s.304

⁸¹ TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Stará rodina: román*. 7. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1972. Slunovrat. Velká řada. s.322

⁸² KREJČÍ, Karel. *A.M. Tilschová: [monografie]*. Praha: Československý spisovatel, 1959. Postavy a dílo. Česká řada. s.43

⁸³ LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4. s. 167

své synynevede k činorodosti. Chlapci tudíž nejsou schopni, ani ochotni, se postavit na vlastní nohy. Tento způsob života jim zcela vyhovuje.

Mužský svět za Rakouska-Uherska bychom mohli nazvat obdobím, kde „muž ženě vládne“. Milena Lenderová píše: „*Muž zastupoval rodinu navenek, platil daně, disponoval penězi, určoval rámcově rodinný rozpočet, rozhodoval o osudu manželky a dětí. Manžel měl doma všechny pravomoci „šéfa“, vyžadoval absolutní podřízenost a poslušnost, navíc vlídné chování, péči, úctu a lásku.*“⁸⁴ I v románech Tilschové je tento jev mužské nadřazenosti viditelný.

Při analýze románu *Stará rodina* se můžeme zaměřit navzťah starého Kučery k jeho ženě. Na matku vzpomíná Karel, nejstarší syn, jako na ženu tichou, skromnou, mlčky trpící otcovo hrubiánství. Syn nechápal příčiny jejich sňatku, jelikož celý život byl svědkem otcova přísného a bezcitného chování k jejich matce. Vždy se k ní choval jako k něčemu nepodstatnému a zbytečnému. „*Viděl před sebou nebožku matku, tlustou a plavou paní, která velmi málo mluvila. Proč si ji otec vzal? Pro peníze? Místo odpovědi ironicky mu ukázala tma obličej starého pána starého pána s povislým knírem a tím nepřístupným, odmítavým výrazem, který do své blízkosti nepustil ani vlastní děti. Viděl sebe s bratry jako malé chlapce s věčnou bázňí před otcem ve velkém bytě, kam host skoro nepřišel. Místo pohádek od malička slýchal jen misantropické sentence a nepoznal vůbec, co je spokojený život v rodině. Matka byla ovšem něco tak vedlejšího, že ji snadno a nenápadně po její smrti nahradilo dobromyslné a obmezené stvoření, slečna Karolína.*“⁸⁵ Podobným způsobem je ve *Fany* vylíčeno i manželství starého Fraje.

A.M.Tilschová také ve svých románech poodkrývá problematiku nevěř. Pokud muž podváděl svoji manželku, bylo to společností hodnoceno jako vcelku nepodstatná záležitost. Pakliže však žena podváděla svého muže, byla svým manželem i okolím odsouzena. O nevěře žen 19. století a o tom, jak se chovala společnost k těmto ženám, se zmiňuje Milena Lenderová: „.... *Společnost se postarala, aby svůj poklesek provinilá žena pocítila.*“⁸⁶ Autorka zde zmiňuje například Boženu Němcovou, kterou společnost za její nevěry

⁸⁴LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*. Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8.s. 100

⁸⁵TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Stará rodina: román*. 7. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1972. Slunovrat. Velká řada. s 24

⁸⁶LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*. Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8.s. 104

odsoudila. Dlouho byla považována svým okolím za „špatnou ženskou“,⁸⁷ nehledě na to jaké pohnutky ji k těmto činům vedly.

V románech Tilschové se můžeme zaměřit na dvě situace, kdy k nevěře došlo. První je psána z pohledu mužské nevěry: „*Ještě než se narodilo první dítě, přistihla muže s panskou, a jindy přišla za ním až do bytu ženská v bláznivém klobouku. >>Hanzi!<< řekla mu tehdá jenom, >>ptá se po tobě nějaká —osoba! << Fraj se ani nezarazil a zavolal si ji k sobě do pokoje. Potom, když přišel zase do jídelny, hvízdal si jako jindy, jakoby nic, neomluvil se a nic nevysvětlil.*“⁸⁸ Muž se nevěrami netajil a na city své ženy vůbec nehleděl. V náručí jiné ženy ženatí muži spíše hledali povyražení než pravou lásku.

Oproti tomu vdaná žena hledala spíše vlídné slovo a projev jakéhokoli upřímného citu. Ženská nevěra nebyla tak častá. Většinou se jednalo o vztahy tajné. Pravděpodobnou příčinou těchto nevěr byly sňatky uzavřené z rozumu. Ženu také často provázely výčitky svědomí. Na nevěru z pohledu ženského narazíme v románu *Synové*, kdy Hedvika nachází útěchu z neradostného manželství v náručí Karla. „*Někdy, když viděla pospolu obě hlavy nad stolem, pomyšlení, že nevěrou pohanila otce svého jediného dítěte, jí vehnalo prudce krev do tváře. Bolest, již sama z toho cítila, byla tak silná, že mívala za jasného dne přímo vidění, jako by skutečné na jeho bílém čele vyrůstaly parohy, které nejen jí, ale za chvíli celému světu už budou patrné.*“⁸⁹

Tyto ženy žijí v neustálém strachu před svými manželi a společnostmi, která je provází celé 19. století. Na přelomu století dochází k určitým změnám, které vedly k postupnému zrovnoprávnění ženských i mužských práv. V knize Mileny Lenderové se můžeme také dočíst, že s těmito změnami souvisel i zvýšený počet rozvodů v zemi a uzavírání sňatků z lásky.

⁸⁷LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*. Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8. s. 104

⁸⁸TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Stará rodina: román*. 7. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1972. Slunovrat. Velká řada. s.13

⁸⁹TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Stará rodina: román*. 7. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1972. Slunovrat. Velká řada. s.295

Závěr

Ve své bakalářské práci se zabývám mezigenerační perspektivou děl A. M. Tilschové z období Rakouska-Uherska. Tuto autorku jsem si vybrala z důvodu, že její četba nám detailně zobrazuje společnost, ve které se autorka celý život pohybovala, a tudíž čtenář může nahlédnout do tohoto prostředí měšťanské buržoasie. V jejích prózách postupně analyzuji jednotlivé postavy a hledám podobnosti, či odlišnosti mezi jednotlivými díly autorky a interpretacemi jiných autorů.

Hlavní náplní této práce byla analýza románové tvorby z Rakouska-Uherska. K této části jsem zvolila romány *Fany*, *Stará rodina* a *Synové*. Nejprve jsem se zaměřila na společenskou situaci a poté jsem se pokusila poukázat na odlišné postavení muže a ženy.

Přelom 19. a 20. století je výstižně zasazen do románových děl A. M. Tilschové. Měšťanská společnost se navenek jeví býti stále nedotknutelnou a bohatou společenskou vrstvou, opak je ale pravdou. Tato společnost se často potýká s dluhy a zakrývá svoji neschopnost vybudovaným dobrým jménem a společenským postavením. Na veřejnosti se tyto lidé tváří, že jejich podniky stále vzrůstají a že finanční krize se jich v podstatě netýká. Pokud však nahlédneme do reálného života těchto postav, zjistíme, že jejich domy jsou vybaveny starým nábytkem a jejich oblečení je již také obnošené. Problémem této společnosti je zejména mladší generace, která se vůbec nepodílí na finančních záležitostech této rodiny, a pouze parazituje na jmění svých otců.

Pokud bychom shrnuli ženskou problematiku, mohli bychom dojít k závěru, že vdaná žena středních vrstev konce 19. století měla být zejména ženou poslušnou, tolerantní a dostatečně reprezentativní pro svého muže. Její hlavní činnost spočívala v řízení chodu domácnosti a v dohledu nad výchovou dětí. Tilschová na ženu nahlížela jako na bytost, která touží po lásce a bezpečí. Oproti předchozímu období se tyto ženy snaží o změnu. Chtějí se vzepřít svému osudu, společnosti, která je obklopuje a limituje. Avšak nejsou příliš silné na to, aby změnu provedly v plném rozsahu. Neustále se přizpůsobují očekávání své rodiny, muže i společnosti. Jsou vzornými matkami i manželkami.

Mužská problematika je viděna jako neměnná oproti období předcházejícímu. Muž je stále hlavou rodiny. Žena je pro ně pouhým udržovatelem rodinného krbu. Jediné právo, které jim, podle jejich vnitřních zákonů náleží, je péče o děti a o chod domácnosti. Od všech členů rodiny i služebnictva vyžaduje muž naprostou oddanost. Muž je také živitelem rodiny a podle jeho zavedených pravidel rodina funguje. Často také udržuje mimomanželské poměry, které musí být ženou tolerovány. Samozřejmostí ženy je reprezentace muže na společenských

aktivitách a jednostranná podpora manžela za všech okolností.

Dalo by se říci, že poselstvím této autorky je snaha o změnu v této společnosti, která se postupně začala po její smrti formovat. Dnešní ženská a mužská role není zcela vyhraněna. Pracují muži i ženy. Nejsou hodnoceny podle svého pohlaví, ale podle svých schopností a dovedností. Péče o rodinu nemusí být výhradně jen ženskou problematikou. V mnohých rodinách se na výchově i vzdělávání dětí podílí oba rodiče. V některých rodinách dokonce nastupuje na mateřskou dovolenou muž a žena obstarává finance. Studují ženy i muži bez výjimky. Některé stereotypy údělu žen samozřejmě přetrvávají dodnes. Je však na každém jedinci, jak s touto problematikou naloží.

Seznam použité literatury

- BASTLOVÁ, Zdeňka. *Světový názor, umělecké ztvárnění a společenská funkce díla: se zřetelem k analýze vybraných próz M. Majerové a A. M. Tilschové*. Praha: Univerzita Karlova, 1984. Acta Universitatis Carolinae.
- BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-612-8
- BURIÁNEK, František. *Česká literatura od 90. let 19. století do roku 1945: určeno pro posluchače fakulty filologické*. 3., přeprac. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957. Učební texty vysokých škol.
- BURIÁNEK, František. *Nástin dějin české literatury od počátku národního obrození až do současnosti*. 5. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957
- GÖTZ, František. *Literatura mezi dvěma válkami: (výbor z díla)*. Praha: Československý spisovatel, 1984. Kritické rozhledy. Velká řada.
- HAMANOVÁ, Růžena. *Anna Maria Tilschová: 1873-1957 : literární pozůstalost*. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1989. Edice inventářů Literárního archivu Památníku národního písemnictví v Praze.
- HERZÁN, Martin. *100 let pádů republiky: skrytá pravda o smrti Rakousko-uherské monarchie a vzniku samostatného státu Československo*. Ústí nad Labem: AOS Publishing, 2018. ISBN 978-80-87624-64-7.
- HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. V Praze: Vydavatelství ministerstva informací, 1949. Knižnice národních umělců československých.
- HRABÁK, Josef, Dušan JEŘÁBEK a Zdeňka TICHÁ. *Průvodce po dějinách české literatury*. 2., dopl. vyd. Praha: Panorama, 1978. Pyramida - encyklopedie.
- KREJČÍ, Karel. *A.M. Tilschová: [monografie]*. Praha: Československý spisovatel, 1959. Postavy a dílo. Česká řada.
- KREJČÍ, Karel. Anna Maria Tilschová. In TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Stará rodina: román*. 7. vyd. Praha: Čs spisovatel, 1972. Slunovrat. Velká řada.
- LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: Nakladatelství H & H, 2002. ISBN 80-7319-020-6.
- LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4.

- LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd.1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. Česká historie. ISBN 978-80-7106-988-1.
- LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*. Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8.
- MOLDANOVÁ, Dobrava. *Na písčítých půdách: české spisovatelky na přelomu 19. a 20. století*. 1. vyd. Praha: Agentura Pankrác, 2011. ISBN 978-80-86781-17-4.
- MONESTIER, Martin. *Dějiny sebevražd: dějiny, techniky a zvláštnosti dobrovolné smrti*. Praha: Dybbuk, 2003. ISBN 80-903001-8-9.s.
- NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. 5. vyd. Brno: Atlantis, 1995, 1804 s. ISBN 80-710-8105-1.
- PEŠAT, Zdeněk. *Čeští spisovatelé z přelomu 19. a 20. st.* 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1969.
- PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Rubico, 2000. ISBN 80-85839-44-X.
- PÍŠA, Antonín Matěj. *Dvacátá léta: kritiky a stati*. Praha: Československý spisovatel, 1969.
- POLAN, Bohumil. *Život a slovo: literární studie, medailóny, návrhy, glosy*. Praha: Československý spisovatel, 1964.
- RANDÁK, Jan. *Dějiny českých zemí*. Praha: Knižní klub, 2011. ISBN 978-80-242-3205-8.
- TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Dědicové: román*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1950. Život.
- TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Fany*. Vyd. 3. Praha: Československý spisovatel, 1956. Dílo Anny Marie Tilschové.
- TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Orlí hnízdo: román o životě Josefa Mánesa*. Vyd. 4. Praha: Československý spisovatel, 1961.
- TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Stará rodina: román*. 7. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1972. Slunovrat. Velká řada.
- TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Haldy*. 9.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984
- VACHUDOVÁ, Anna. ZEMAN, Jiří a kol. *Rakousko-uherská monarchie: habsburská říše 1867-1918 slovem a obrazem*. V Praze: Slovart, 2011. ISBN 978-80-7391-532-2.

- VESELÝ, Antonín. *Listy autorům a jiné dokumenty z českého literárního života po válce*. Brno, 1924. Zajímavá knihovna.
- VODIČKA, Felix a kol. *Svět literatury 1*. Praha: Nakladatelství Fortuna, 1995. ISBN 80-7168-213-6.

Anotace

| | |
|--------------------------|--|
| Jméno a příjmení: | Simona Konečná |
| Katedra: | Katedra českého jazyka a literatury |
| Vedoucí práce: | Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D |
| Rok obhajoby: | 2019 |
| Název práce: | Odras společenské reality v díle A. M. Tilschové |

| | |
|------------------------------------|---|
| Název práce v angličtině: | <i>A reflection of social reality in A. M. Tilsch's work</i> |
| Anotace práce: | Moje bakalářská práce se zaměřuje na literární díla spisovatelky A. M. Tilschové z období Rakouska-Uherska. Její tvorba je zde rozdělena podle tematického zaměření a časového řazení. Tato práce se detailněji zabývá postavami těchto románů, sleduje mezigenerační perspektivu a porovnává jednotlivé ženské a mužské role. Zaměřila jsem se výhradně na románovou tvorbu z období Rakouska-Uherska. |
| Klíčová slova: | A. M. Tilschová, realismus, <i>Fany Stará rodina</i> , <i>Synové</i> , měšťanské rodiny, mladší generace, román, úpadek, společnost, Rakousko-Uhersko, ženská role, mužská role |
| Anotace v angličtině: | My bachelor thesis is focused on author's A. M. Tilsch's literary work from Austria-Hungary era. Her production is divided according to thematical and time focus. This thesis examines closely the characters of these novels, watches intergenerational perspective and compares individual women's and men's roles. I focused mainly on the novels of the Austria-Hungary era. |
| Klíčová slova v angličtině: | A. M. Tilschová, realism, <i>Fany</i> , <i>The Old Family</i> , <i>The Sons</i> , bourgeois families, younger generation, novel, decline, society, Austria-Hungary, women's role, men's role |
| Rozsah práce: | 38 |
| Jazyk práce: | Český jazyk |

Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta
Akademický rok: 2017/2018

Studijní program: Specializace v pedagogice
Forma: Kombinovaná
Obor/komb.: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
a anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání (ČJL-AJ)

Obor v rámci kterého má být VŠKP vypracována: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Podklad pro zadání BAKALÁRSKÉ práce studentů

| PŘEDKLÁDÁ: | ADRESA | OSOBNÍ ČÍSLO |
|----------------|---------------------------|--------------|
| KONEČNÁ Simona | Nikolčická 374, Šitbořice | D150001 |

TÉMA ČESKY:

Odras společenské reality v díle A. M. Tilschové

TÉMA ANGLICKY:

A reflection of social reality in A. M. Tilsch's work

VEDOUcí PRÁCE:

Mgr. Daniel Jakubiček, Ph.D. - KČJ

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

- 1) Život a doba A. M. Tilschové
- 2) Klasifikace a stratifikace díla A. M. Tilschové
- 3) Realita a realie v tvorbě A. M. Tilschové
- 4) Kritický a smířlivý tón její tvorby (analýza a interpretace vybraných motivů)

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- HERMAN, Miroslav. Národní umělkyně A. M. Tilschová. Praha: Vydavatelství Ministerstva informací, 1949
- HERMAN, Miroslav. Doslov. In TILSCHOVÁ, Anna Maria. Stará rodina. Praha: SNKLU, 1965
- HOMOLOVÁ, Květa & OTRUBA, Mojmír & PEŠATA, Zdeněk. Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století. Praha: nakl. Český spisovatel, 1982
- KREJČÍ, Karel. Doslov. In TILSCHOVÁ, Anna Maria. Alma mater. Praha: Československý spisovatel, 1955
- KREJČÍ, Karel. Doslov. In TILSCHOVÁ, Anna Maria. Fany. Praha: Československý spisovatel, 1956
- KREJČÍ, Karel. A. M. Tilschová. Praha: Československý spisovatel, 1959
- Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 4. S - T. Praha: Academia, 2008, ISBN 978-80-200-1572-3
- POLÁK, Josef. Česká literatura 19. století. Praha, 1990, ISBN 80-04-23 906-4
- TROCHOVÁ, Zina; PILEČEK, Jindřich. Doslov. In TILSCHOVÁ, Anna Maria. Haldy. Praha: Mladá fronta, 1977

Podpis studenta:



Datum:

20. 9. 2017

Podpis vedoucího práce:



Datum:

20. 9. 2017

Podpis vedoucího pracoviště:



Datum:

20. 9. 2017